

Onomastiese studie over een oorkonde in Brabant d. d. 966 (1)

door Dr. AD. VAN LOEY.

Deze oorkonde gaat uit van Keizer OTTO I en is gedagtekend a^o 966. Ze werd te Maastricht (*Traiecto*), zoniet opgesteld of samengesteld volgens « Vorlagen », dan tenminste overgeschreven en is ons alleen in een afschrift van het einde der XVe eeuw bewaard, in het Cartularium (2) van de Abdij te Nijvel. Door die akte bevestigt Otto, op vraag van de abdis, gemelde abdijs in het bezit van haar goederen : deze liggen zowat overal verspreid in Teisterband, in Limburg, Luksemburg, Namen, Henegouwen, Duitsland maar meestendeels in Brabant.

Die akte is een echte hutsepot. Ik wil ze onomasties bestuderen, om én de filologen én de historici op hun hoede te stellen voor een bron die heel voornaam kan zijn : de filologen omdat ze zich dikwijls op oude vormen beroepen die in grote werken als in A. WAUTERS, *Histoire des*

(1) Deze studie is een bijgewerkte lezing gehouden op het Vlaamse-Filologenkongres te Antwerpen de 26e April 1930.

Ik bedank hier in 't openbaar Dr. P. BONENFANT, archivaris van de Openbare Onderstand te Brussel, voor zijn menigvuldige wenken en terechtwijzingen wat de geschiedkundige feiten betreft.

(2) Archives Ecclésiastiques du Brabant, n° 1417 (Algem. Rijksarchief), fol. 9ro-10ro.

Environs de Bruxelles, of FÖRSTEMANN, *Deutsches Namenbuch*, onkrities werden opgegeven; de historici, omdat die akte een afschrift uit een « Vorlage » is of een samenstel uit verschillende dito's, dus de bron minder betrouwbaar is.

We hebben drie redakties van onze oorkonde :

- 1° Een in 't Cartul. van Nijvel, fol. 394 (A);
- 2° Een gevidimeerd afschrift hiervan d. d. 1549 in het K. K. H. H. en Staatsarchief te Weenen (C);
- 3° Een grotere redaktie d. w. z. in de korte (A, C) is een lange reeks namen van schenkers en geschonken goederen ingelast (B). (Cart., fol. 9-10) (1).

Is dat een interpolatie? Of zijn de eerste twee redakties maar een samenvatting of liever een afkorting van de laatste?

Bij de behandeling van al de namen uit deze oorkonde bedoel ik niet in hoofdzaak hun etymologie: ik wil alleen nagaan in welke bepaalde vorm: Romaans of Germaans (Nederlands) of Merovingiese spelling zij ons zijn overgeleverd, ze identificeren voor zover doenlik is en daarbij al de bibliografie verzamelen die er over bestaat. Enkele nieuwe en stellige vondsten bied ik toch aan.

BIBLIOGRAFIE.

Voornaamste geraadpleegde werken met de afkorting van hun titel :

OGN : J. MANSION, *Oud-Gentsche Naamkunde*, 's Gravenhage, 1924 (de sifjers duiden de blz. aan; waar alleen een nummer tussen haakjes staat, slaat het op de blz. van dit werk. De OGN vormt de basis van mijn studie: deze was niet tot stand gekomen zonder de hulp van dat boek).

(1) De tekst B (met var. van A en C) is uitgegeven door TH. SICKEL in *Mon. Germ. Hist. Dipl. Reg. et Imperat. Germ.*, I, 433, a¹⁸ 1879-1884.

FM : FM. PN., *Altdeutsches Namenbuch*, von ERNST FÖRSTEMANN, *Erster Band, Personennamen*, Bonn, 1901².

FM. ON., *Idem, Zweiter Band, Orts- und... Namen*, Bonn, 1913-16³.

VDK : L. VANDERKINDERE, *La formation territoriale des principautés belges au Moyen-Age*, Bruxelles, 1902, II².

GDGN : GDGN. VOC. : GRANDGAGNAGE, *Vocabulaire des noms de lieux de la Belgique orientale*, Liège, 1859, 8°.

GDGN. MÉM. : *Idem, Mémoire sur les anciens noms de lieux de la Belgique orientale*, Bruxelles, 1874 (Aca. R. de Belgique, coll. in-4°, t. XXVI).

KURTH : G. KURTH, *La Frontière linguistique en Belgique et dans le Nord de la France*, Acad. R. de Belgique, mém. couronnés, Lettres, coll. in-8°, t. XLVIII, Bruxelles, 2 vol., 1895-1898.

PIOT : PIOT, *Les Pagi de la Belgique et leurs subdivisions pendant le Moyen-Age*, Acad. R. de Belgique, t. XXXIX, in-4°, Bruxelles, 1879.

E. B. : A. WAUTERS, *Histoire des Environs de Bruxelles*, Bruxelles, 1855, 4 vol.

VINCENT : *Les noms de lieux de la Belgique*, Bruxelles, 1927.

1. **Regenarius.** Die naam komt twee maal voor en duidt eenzelfde personage aan : een *comes*. Die graaf is misschien REINIER LANGHALS die wel hertog van Lotharingen (877-915) maar ook graaf van Henegouwen (877-915) was, want de schenking gebeurt in de Ardennen. De andere graven Reinier waren alleen graaf in Henegouwen : de laatste, REINIER V, stierf na 1040.

* De naam is Germaans : *razin- ħarja-* (*razin-* : sterk ; *ħarja* : leger : zie OGN 162, FM. Pn. 1231).

Het eerste deel : *Regen*, met umlaut, is Ndl. (OGN. 270) ;

het tweede : *-(h)arius*, is een archaïsme en staat onder de invloed van de merow. spelling (205).

Die naam komt nog meer voor (64).

2. **Gertrud** is een Romaanse vorm : *t* is Frans of traditie (19, 108).

3. **Aisna** is de Aisne, bijrivier, rechts, van de Ourthe, (Z.-O.-N.-W. richting) die in deze bij Bomal uitmondt.

4. De villa **Villario** is dan Villers-Sainte-Gertrude (zo ook VDK. II, 211).

5. Wat **Waudricia** is, weet ik niet. VDK. vermoedt er in : Wéris, bij Villers (II, 211). — Toch vind ik tamelijk vele analoge vormen : *a*) Waudrez (Henegouwen), a^o 779 : *Walderiego*, 844 *Waldriaco*, 1124 *Waldrecho*, XIIe : *Waudry* (VINCENT, n° 61, 94) ; *b*) Gandrez (France) : *Wadriacum* (GDGN. *Voc.*, 240) ; *c*) Vodecée (Nam.) : 1064-67 : *Waldrechees* (VINCENT, n° 95) ; *d*) Warzée (Luik) 1100 *Warzée*, 1359 *Waderchees* (VINCENT, 95). Dit Warzée ligt niet ver van Durbuy en onze rivier Aisna. Wordt dat bedoeld?

FM. (*On.* II, 1204) kent een *Valdrica* en (1213) : *Waldrach*, ook vele plaatsn. als *Walderichesbach*, *Weldericheshusun* enz.

6. De zoon van Regenarius heet **Liechardus**.

FM. (*Pn.* 1056) vermeldt onze naam onder *líc* = leib, naast een andere « zweifelhaften » *Liechardis*. Ik zie daarin eenvoudig een schrijf- of leesfout voor *liethardus* (cf. talrijke *lendhard*-vormen in FM. *Pn.* 1042) met *c* = *t* (cf. *thiecbaldj*, n° 50).

De naam *hasbaniensis* is een romanisering (142).

7. **Gingolonham** is, wat zijn afleiding ook moge wezen, Gingelom in Limburg (arr. Hasselt, kanton Sint-Truiden), in 1139 : *Gingelehem*, 1147 *Ginglehem*, 1164 *Gingelhem*

(Fm. *On.* I, 1054 ; zie ook GDGN. *Mém.* 84). — De twee o's schijnen Merovingies.

8. Wie met comes **Rodulphus** (lentlo, pagus Darnau, bisdom Luik, d. w. z. Z.-W. Brabant) bedoeld wordt, kan ik niet raden. VDK. (II, 107) meent in hem een RODOLF, graaf in Haspengouw, te herkennen. Voor een naam Rodulfus vermoedt prof. Mansion Franse invloed (14-15). In het eerste lid : *rod* (voor *hrod*) is wel deels Romaanse invloed aan te nemen (136), ook in het tweede is de *u* (voor *o*) traditie (188-189). De naam is dus verdacht : Romaans?

9. De villa **Lentlo** is, ondanks VDK. (II, 137) die er Lens in ziet (comitatus Avernoe, Oostel. Haspengouw) LILLOIS : aldus ook KURTH (*Frontière*, I, 371), A. WAUTERS (*Hist. et Géogr. des Communes belges*, canton de Nivelles, p. 62). Trouwens, een manuskripte kanttekening uit de tijd van het cartularium vermeldt : *ad lelos* : cf. 1147 *Lentloz*, 1207 : *Lelos*, voor ons Lillois (KURTH, *Front.* I, 371).

10. **Johannes** is een toenmaals nog zeldzame naam (maar één voorbeeld in OGN. 12, a^o 829 te Gent).

11. **Rotboldus** : eerste deel weer verdacht : *rot* is internationaal (253) en traditioneel ; *bold* daarentegen is de Ndlse uitspraak van de X^e eeuw (OGN. 155).

12. **Sigefridi** is een heel gewone naam : op de vorm valt niets op te merken.

13. De villa **Luponio** is Loupaigne op de Dijle (zo ook Fm. *On.* II, 1004 ; GDGN. *Voc.* 151 ; *Mém.* 120).

14. **Hillinus** komt tweemaal voor, maar niets bewijst ons dat het tweemaal dezelfde persoon is. De naam is duister. OGN. kent voor a^o 923 een zeer twijfelachtige

Helunus (p. 50, 168); VDK. (II, 107) leest *Hellin* en maakt er een diminutief van Henri van. Maar *Hi-lin* kan bezwaarlijk een dim. op *lin* (OGN. 98-99) van *Hein-rik* zijn, wegens de *i*.

FM. (*Pn.* 821, 822, 833, 838) kan er niet mee overweg : citeert drie voorbeelden *hillin*. Is het samengetrokken uit *hildin*, deze zelf voor *hild-wini*? (FM. 838). Postkonsonantiese *w* moest reeds vóór-ndl. verdwijnen (OGN. 238). *Hildinus* kan dus bestaan, maar prof. Mansion heeft geen v.b. van assimilatie *ld > ll* (OGN. 277-278). Toch kent STOETT (*Beknopte Mnl. Spraakk.*, 's Gravenhage, 1890, p. 33) *hellen* en *tellen*, uit *helden* en *telden*.

Die naam *Hillinus* komt echter nog elders voor : 1° 1070 : *hillini* et onulfi laicorum (Cart. Nijvel, fol. 234 v°); 2° 1101 Signum *Hillini* (ibid., fol. xvi v°); 3° testis : 1099 *hillinus* (oorkonde van Affligem, door de abt Fulgentius onderschreven, *Cartul. Affl.*, ed. DE MARNEFFE, n° X, p. 20).

15. De villa **Gislebretruoz** is ook mij een raadsel gebleven. Voor VDK. (II, 143-144) is het *le rœulx de Gislebert*; voor GDGN. (*Voc.* 121) is het Gelbressée (Namen) waarvan o. a. a° 1126 : *Gisleberceis*, 1151 *Girbelcees*, dus van *Gislebert* + suffiks *-iacas* (*-iacus*) (VINCENT, n° 94). — Het Waalse Rœux (= ons *rode*) werd inderdaad *Ruoz* soms gespeld (VINCENT, n° 201).

In de provincie Namen treffen we een naam aan :

16. **Hachinda**. FM. (*Pn.* 718) leest er in : *Hachivinda*, met onoors. : *hagr.* : utilitas + *wind* (1617), en m. i. terecht, want in 't Cartul. van Nijvel, a° 1158 (fol. 198 v°, n° 231) staat er : *S. hachuindis soror ecclesie*.

17. De villa **Tongrinas** is blijkbaar Tongrinnes (arr. Namen, kant. Gembloers).

18. **Stephanus** is evenals Johannes, een zeldzame Lat. naam in de IXe eeuw (OGN. 12).

19. **Hadebrandis** is een zeer gewone Germ. naam. *Hade* is Nl. : p weergegeven door *d* (OGN. 249), maar de uitgang *is* schijnt traditie (287).

20. **Herigaudus** is on-nl : *heri* is verdacht, misschien Rom. (231). Het tweede lid *-gaudus* is zonder twijfel Romaans (22, 42).

21. **Hathaim** is niet Hattem in de Veluwe, maar wel Hattain onder Baisy-Thy (arr. Nijvel), waar de abdij goederen bezat (cf. FRÉSON, *Hist. du chap. noble de Nivelles*, Nivelles, 1890, p. 317 ; ook TARLIER-WAUTERS, *Géogr. et Hist. des Communes belges*, Villes de Nivelles, p. 92).

De spelling *haim* is traditie (204).

22. **Bertha** en **Yda** zijn als twee verschillende namen te lezen (tegen VAN DEN BERGH, *Oorkondenboek van Holland en Zeeland*, n° 38) en die als Germ. vrouwennamen nog meer voorkomen (FM. 281 en 943). *Bertha* (zonder *ht*) kan goed Germ. zijn (262).

23. **Petrosowado** is natuurlijk Perwez, maar niet Peruwelz (arr. Doornik) noch Perwez-lez-Andenne (Z.-O. van Andenne), wel Perwez in Brabant (Z. van Geldenaken), blijkens de samenhang, vermits hier tal van plaatsen in Brabant worden opgesomd.

24. **Vamboldus** (sic) is blijkbaar een verschrijving. FM. (Pn. 244) leest *Bamboldus* en kan het niet verklaren. Ik stel voor : *wan-bold*, veelvuldig voorkomende naam FM. (1523) : *wan* = behagen (verwant met *wini* en Nhd. *Wonne*) is uitteraard geschikt tot het vormen van pn., zegt OGN. 147. *Bold* is Ndls uit de X^e (155).

Of moet men *uamboldus* lezen, van een **óm*-? FM.

(*Pn.* 1179) kent een twijfelachtige *Omi* of *Omo* in *Omestorff*, *Ominpah*, *Omunheim*, *Omanthorp*.

25. De villa **Fura** is Tervuren (arr. Brussel), a^o 1140 : *Fura* (FM. *On.* I, 972).

26. **Honolfus** : komt nog meer voor (64) en is uit *aun-*? (211) en *wolf. olfus* is Germ. (188, regel 17 v. b.) maar de *h* is overtollig en wellicht Romaanse spelling (139).

27. **Helisquindae** is bepaald Frans van spelling. Het is een Germ. *heilswind* (FM. *Pn.* 728), ondanks FM. 1617. OGN. 206 kent ook een *Heileswinda*. De *i* is verdacht (cf. *herigaudus*, n° 20, OGN. 231). De spelling *squ = w* is Frans (135, 237).

28. **Huoltena**, rivier in Teisterband, is een raadsel gebleven, ook voor VAN DEN BERGH (*Handboek der nml. Geographie*, p. 90). FM. (*On.* I, 1407) kent wel Holthoen bij Havelenberg (prov. Overijssel), dat in 1188 was *Holton*. Maar dat is een dorp en ligt niet in Teisterband. Mij komt voor dat deze naam door de volgende : *Huotelbaldus*, is beïnvloed. Een andere mogelijkheid, al hebben we ook met een woonplaats te doen, is *Holthees*, in de wandeling meestal *Holten* genoemd, gehucht gem. Maashees en Overloon, kant. Boxmeer, arr. 's Hertogenbosch (VAN DER AA, *Aardrijksk. Wdb. van N.-Brabant*, Breda, 1832, p. 160).

29. **Huotelbaldus** is natuurlijk *Oedelboud*, d. i. *ôpal = bodem* (253) + *bold*. De *h* is overtollig, misschien Rom. (155). De *t* kan ik niet verklaren : misschien wel een schrijffout voor *p* die in de vorm *opel* best Nederlands zou zijn (cf. OGN. voor *p*, p. 137 ; voor *uo*, p. 201 ; p. 19 waar ook een naam in zijn eerste deel Ndl. is, hoewel in zijn geheel Romaans : *Hruotberta*).

30. **Vecchensela** is blijkbaar fout van de XVe eeuwse kopist voor *becchensela* d. i. Bekkerzeel (N.-W. van Brussel) a^o 1086 : *Beccansela* ; 1143 *Bechesela* ; 1119 : *Beckenzel*, Fm. On. I, 341). *cch* is een gewone Ndl. spelling in de X^e eeuw : *cch* zonder *h* ware anders *ks* (138). *Sela* met umlaut is ook Ndl.

31. **Wolfrerus** : fout voor *wolferus*, koerante naam en zeer Nederlands? (OGN. 21, 64).

32. **Jdrengham** is Iddergem in Oost-Vlaanderen (N. van Geeraardsbergen), a^o 1186 : *Idrenghem*, 1142 *Idreghem* (Fm. On. I, 1546). Echt Ndl. waren : a) *idrenga-*, met *a* in gen. meerv. (OGN. 282, die *o* is wellicht Merow. 228-229) en b) *heim*, niet *haim*.

33. Een raadselachtige naam is de villa **Beritgia**, blijkbaar verschreven? Al de namen die hier opgesomd worden, duiden plaatsen aan, behalve waar het uitdrukkelijk vermeld wordt als voor *huoltena*, tussen Dender en Dijle : *til*, *hathaim*, *petrosowado* (dicht bij), *fura*, *vecchensela*, *idrengham*, *miatrebache* (Etterbeek), *cortbace*, *haldenacha* (Corbaix, Audenaken). — We moeten dus *beritgia* en ook wel *barebelna* (n° 38) in de buurt zoeken).

Daarom haal ik hier enkele namen aan, die weliswaar aan onze *beritgia* niet beantwoorden, maar er toch wat op lijken.

1° Baardegem, bij Aalst (Fm. I, 365, a^o 1189 *Bardengien*) ;

2° Biergées : W. van Waver ;

3° Bierghes, bij Tubize ;

4° Biez, onder Gréz-Doiceau, alle in Brabant, alle met oudere vormen XIIIe eeuw : *Bergis*, *Bierghes*, *Berk*, *Bierg* (VINCENT, n° 154) ;

5° Biercée, kanton Thuin, in 868 : *Berceis* (PIOT, *Pagi*, p. 175) ;

6° Baisy-Thy : 1018 : *basciu*, 1084 *Basheio* (VINCENT, n° 79). En we weten ook, dat het Kapittel van Nijvel goederen had in « *Goy et Berges* ». *Goy* is Gooik, maar *Berges*? (WAUTERS, *E. B. I*, 252).

34. **Galandus** is Ndl. en komt nog voor (26, 63).

35. De ecclesiam in **miatrebache** is heel waarschijnlijk Etterbeek (Brussel). De tekst had eerst : *in cortbaco mac iatrebache et mansam vnam, ecclesiam in cortbaco...*, maar boven *cortbaco mac* werd geschreven : *in miatrebache*.

Iatrebache is Etterbeek : 1127 *Jtterbecca*, 1138 *Jetterbecce* (FM. *On. I*, 1606). A. WAUTERS (*E. B.*, III, 273) leert ons inderdaad dat « *il paraît certain que les chanoinesses de Nivelles ont possédé le village* (sc. d'Etterbeek), *où elles conservèrent le droit de lever les dîmes et où il se percevait autrefois un cens dit de Sainte-Gertrude* ».

36. **Cortbace** is Corbais in Brabant (Z.-O. van Ottignies) (niet Corbeek-Loo of Corbeek-Dijle), daar we weten dat de abdij aldaar bezittingen had (FRÉSON, *Hist. chap. Nivelles*, p. 319). — Die vorm *cortbace* met *t* reeds in 966 bevreemdt ons, daar we anders lezen : 1099 *Corbek*, 1100 *Corbecca*, 1107 *Corbeke*, 1178 *Corbeche* (FM. *On. II*, 1-1762), dus de « *corrende* », d. i. murmelende beek. *Cort* is een volksetymologie.

37. **Adelelinus** is een fout van de XVe eeuwse kopist voor *adelelmus*, normale naam en echt Ndls (OGN. 146, 171, 260).

38. Onder **Barcbelxa**, weer verschreven, zouden we wellicht Leerbeek mogen zien, dat was in 1161 : *in larbecca*

(Cart. Nivelles, n° 21, fol. xvii v^o) : de *l* van een vorm *larbeka* op fol. xvii v^o lijkt bevreemdend goed op de *b* van *barbelxa* (fol. 9 v°) en de *k* op *lx*. Leerbeek ligt ten Z. van Lennik (Brabant). Anders zou men kunnen denken aan :

1° Bercembais (Waver), in 1175 : *villa quae dicitur Bercenbais* (TARLIER-WAUTERS, *Canton Wavres*, p. 4) ;

2° Bierbecque, in de buurt van Lessen (Heneg.), aldus in 1272, *Vieil Rentier*, cf. KURTH, *Frontière*, I, 351 ;

3° Barbenson (doyenné de Thuin, canton de Beaumont), in 868 *Barbanzon* (PIOT, *Pagi*, 174).

39. Of deze **Gislobertus** de hogergemelde is, blijkt niet.

40. **Haldenacha** is het tegenwoordige Audenaken : Z.-O. van Lennik. De oude vormen hebben *h* (FM. II, 1482 : 1164 *Haldenach*, 1169 *Haldenake*). — *Al* is nog traditie (Romanus ; OGN. 155).

41. **Adelardis** is een gewone Nl. naam. Vreemd is alleen *is* (traditie, cf. *hadebrandis*, n° 19 ; OGN. 287).

42. **Berechaim**, *super fluvio Sembra*, is nu niet meer te identificeren. Is het een vertaling van een der Montigny's? (Montigny-s.-Sambre ; Mont-s.-Marchienne ; Montignies-le-Tilleul) ; of beantwoordt het aan Monceau-sur-Sambre? *-haim* is traditioneel (204 ; cf. *Hathaim*, n° 21). De svarabhaktiese *e* in Berechaim wijst op een Nederlands origineel.

43. De villa **Culiaco** is Couillet (arr. Charleroi), ook volgens KURTH, *Front.* I, 480 ; VINCENT (n° 79) en VERCOULLIE (*Handelingen Commissie Toponymie en Dial.* III, 178).

44. Wie de comes **Roculfus** is weet VDK. (*Form.* II, 107)

niet. De naam is in ieder geval verdacht. Een vorm *roc* zonder *h* (*hroc*) is Rom.-Merow. (18). *-ulfus* is Rom. (188).

45. De villa **Norebache** super fluvio tenera (de Dender) houdt VDK. (II, 106), natuurlijk verkeerd, voor Nodebais (kant. Wavre). — Men heeft : 1° Moerbeek, O. van Geeraardsbergen ; 2° Meerbeek, O. van Ninove ; 3° Moulbaix, Z. van Ligne (Wester-Dender). Is het een schrijffout?

46. Over **Honolfus**, zie n^r 26.

47. **Rothardus** is ook een gewone naam (64).

48. **Mayo** is een koerante Germ. naam (FM. Pn. 1067-68, s.v. *magio* : talrijke voorbeelden).

49. Volgens de samenhang schijnt **Gaugiac** wel Gooik in Brabant te zijn, waarvan de oude vormen : 877 *Gaugiac*, 897 *Gaugiac*, 1059 *Goiaco* (VINCENT, n° 79). Het zal wel maar een toeval zijn, dat juist enkele jaren later dan onze oorkonde, nl. in 975, Eudes aan Rothard, bisschop van Kamerijk, *Gogiacum* ontnomen had (= Gouy-en-Arronaise). We weten immers dat in het begin van de XIIIe eeuw o. a. de abdij van Nijvel kwaadwilligen excommuniceerde omdat ze de hand hadden geslagen aan haar bezittingen te Goy en te Berges (*E. B.* I, 252).

50. **Thiecbaldj** : de kopist heeft *t* en *c* verward : er moest staan *thiet* (cf. *liechardus*, n° 6). *Thiet* is dan Nl^s : *th* (256, 137) als anlaut ; *ie* < *eu* (134) ; de *t* ook in plaats van de *d*, als verscherping in de auslaut (274). *Bald* daarentegen is een Rom. spelling (155) zodat ik denk dat de naam eerst door een Vlaming in een Nederlandse vorm is opgetekend geweest : *thietbold*, en dan overgeschreven maar tevens in zijn tweede deel verromaanst door 'n latere kopist : *-bald*.

51. **Harnulfus** was de naam van graven van Vlaanderen. Hij gaat terug op Arnulfus van Metz, is dus in zijn vorm verdacht (14). De protetiese *h* wijst naar Rom. invloed (139).

52. **Hermann** is Nederlands.

53. **Guiardo** daarentegen is beslist Romaans. Het is een Germ. **wig-hard*. *Wichardus* kent OGN. 64, 16, ook *Guicardus* (237). FM. *Pn.* kent o. a. (1583), a^o 962, 972 : *wihart* (uit Lorreinen) en 942 : *Guiard* (o. a. in het *Polypt. Irm.*). De vorm met vocalisering van de *g* schijnt dus Romaans. In ieder geval is *gu* voor *w* beslist Rom. (237).

54. **Robertus** zou wel uit de X^e eeuw kunnen zijn. **Geua** is een zeer gewone Germ. vrouwennaam (FM. 631).

55. Pago **haynau** is Hegenouwen ; de villa **hayna** is Haine-Saint-Pierre (FM. *On.* I, 1162).

56. **Lietgardi** als mansnaam is goed Ndl. Let op de *t* (voor *lied* = volk, OGN. 274) en *ie* (134). Hier moet ik nog doen opmerken, dat VDK. zich vergist (II, 107) wanneer hij schrijft, dat Hellin misschien de neef van Liechardus was (*pro anima Liechardi*), daar er duidelijk *Lietgardi* staat.

57. De **fluvio ippingohaim** komt weer op de rekening van de XVe eeuwse kopist. — De naam (Epepegem bij Vilvoorde, arr. Brussel) is verdacht : *i* voor *e* is Rom. (133) reg. 5 v. o.) ; *ingo* met *o* is Merow. (282 ; cf. *idrengoham*, en *haim* ook (204).

58. **Regennaldus** is wel weer een oorspronkelijk Nederlandse vorm die genormaliseerd werd naar de traditionele spelling : *regen* met umlaut (133) en assimilatie *n + w > nn* (278 zijn) Nl., *-ald-* daarentegen Rom. (155).

- 59. Bruocsella** (Brussel) met *uo* en *sella* (*ä*) zijn Ndl.
- 60. Ricburgis**, anders gewone Germ. naam (FM. *Pn.* 1260) heeft een traditionele *is* (287).
- 61.** Die Ricburgis schenkt *in terra ribuarensi XII mansas in villa vnezefelt* (en niet *unczefelt*, zoals FM. *On.* II, 1135). Het is (ook zo een gelijktijdige kanttekening) *Binsfeld* (kopist heeft weer *v* en *b* verward) ten W. van Düren en Z. van Jülich (tussen Aken en Keulen) : we weten dat de abdij van Nijvel bezittingen had « à Binsvelt... au pays de Juilliers a^o 1562 » (*Archives ecclés. Brabant, Relevé de biens*, n° 1540). — Er zijn nog plaatsen Binsfeld : 1° bij Weiswampach, tussen Wittich en Ritburg, N. van Trier 2° Binsfeld in 't Groothertogdom Luksemburg, kant. Clairvaux ; 3° Kreis Büren (Pruisen) ; 4° Bezirksamt Arnstein (Beieren).
- 62.** Over **Struona** = Strien kan men VAN DEN BERGH, *Handboek der middelnederl. Geographie*, p. 85, raadplegen (1)
- 63. Bergon** is misschien Bergen-op-Zoom of Steenberg, niet Geertruidenberg, zegt VAN DEN BERGH, daar deze laatste stad niet aan de Strien maar aan de Donge ligt.
- 64. Gerselre** is het tegenwoordige Yerseke (980 : *Gersicha*, 1186 *Gersecha* (?), zie FM. *On.* I, 1039 ; VAN DEN BERGH, *Oorkondenboek van Holland en Zeeland*, Amsterdam, 1866, I, 28, n° 38.
- 65. Spiesant** (elders ook a^o 980 *suisant*, *Oork.*, n° 53, FM. *On.* II, 840) is nu onbekend.
- 66. Breuelant** : is dat Beveland? In de spelling van die

(1) Ook *Geschiedk. Atlas van Nederland* ; Holland, Zeeland en West-Friesland in 1300, door Dr. A. A. BEEKMAN, II, Holland ten Z. van Het IJ, Den Haag, 1920.

namen is toch de Nl. ortografie *lant* en *sant* met *t* voor *dh* in de auslaut te onthouden.

67. Merbeccam (Z.-O. van Ninove, prov. Oost-Vlaanderen) : de abdij had er bezittingen (*E. B.* I, 215 ; I, 304-305).

68. Goismar : dat is een heel zeldzame naam, daar Fm. er eigenlijk maar één voorbeeld van heeft, en wel uit de IVe eeuw : nl. de naam van een Wandalenkoning : *Wisamar*. Fm. wijst verder op Nhd. namen als *wismar*, *wissmar*, *wismer* (*Pn.* 1024). — Wat de etymologie ervan ook moge wezen, die vorm *goismar* is weer beslist Romaans wegens de anlaut *gu* voor *w* (237).

Daarbij verdienen nog volgende namen, die buiten de zgz. interpolatie staan, onze aandacht : *adelheidis*, *adelberina*, *liucolfus*, *will...*

69. Voor Adelheidis hebben de hss. volgende vormen :

B : *adhalheidis* ;

A : *adbheidis* ; C : *adelheidis*.

Daarmee wordt de vrouw van Otto I bedoeld. Traditie in de schrijfwijze is dus hier niet uitgesloten : de verschillende vormen van die naam werden verzameld door SCHERER (*Z.f.d.A.* XXI, 1877, p. 476) die er op wijst, dat de *ei* en de eerste dentalis karakteristiek zijn voor Hoogduitse invloed. A is fout waar C juist is. Alleen *dh* van B is ongewoon (*dh* is een Nederlandse spelling, hoewel zelden gebruikt, OGN. 137, 249).

70. Adalberina (aldus B ; A : *adalberine* ; C : *adelberinae*) is de abdis van Nijvel. A en B vertonen *adal*. Het is een « moviertes » femininum op *i* (*-birn*, *birin*), naar masc. *-bërn* : dus **-birnî*, want uit casus obliqui **-birnioz*, **-birniam* ontstond ohd. gen. *birinja*, acc. *birine*, en dan

weer nom. *-birin* (SIEVERS, *Paul und Braunes, Beiträge*, V, 536).

De *e* voor *i* wijst naar Rom. invloed (OGN. 133, r 5, v^o) de naam wordt immers gedragen door de abdis van een Waalse abdij!

71. Liucolfus (B ; A : *Lutsolfus* ; C : niets). De naam wordt gedrukt : *Liutolfus*, door M. G. H., en terecht. We lezen inderdaad in onze oorkonde dit : « *Signum domini ottonis... liucolfus cancellarius ad vicem will... (hs. A : willerini) archicapellanj recognovi* ».

Die cancellarius is eenvoudig *Liudolfus*, een verwant van Otto I (1), die achtereenvolgens was : 948, capellanus ; 952 : notaris ; van 11 Aug. 953 tot 15 Oct. 967 : cancellarius, van de Kanselarij van Otto I, en sedert einde 967 of begin 968 bisschop van Osnabrück (2).

De *c* voor *t* in *Liucolfus* wijst dus ook op een gebrekkig schrift waardoor onze lezing *thietbaldus* en *liethardus* gerechtvaardigd wordt.

En aldus is het ook mogelijk de corrupte lectuur :

72. Will... te herstellen : het gaat hier om *Wilhelmus*, aartsbisschop van Mainz, van 29 Febr. 956 tot 15 Oct. 967, † 2 Maart 968, die aartskapelaan van de Kanselarij van Otto I geweest is (H. BRESSLAU, *o. c.* I, 320).

De hier opgesomde bezittingen van de abdij lagen dus verspreid in de provincieën Luksemburg (Noorden), Namen (Noorden), Limburg (Zuiden), Henegouwen, de meeste in Brabant (Westen), enkele in Tessandrië. Volgens de

(1) DÜMLER, *Otto der Grosse*, Leipzig (Jahrbücher der Geschichte), 1876, p. 544.

(2) H. BRESSLAU, *Handbuch der Urkundenlehre*, Leipzig, 1889, I, 320. Zie ook Dr. K. F. STUMPF, *Die Reichskanzler, vornehmlich des X. XI. und XII. Jahrhunderts*, Innsbrück, 1865-1883, II, 8, II, 48, III, 812.

samenhang ook in West-Brabant de drie volgende, die niet nader te bepalen zijn : *Gislebrertruoz* (n° 15), *beritgia* (n° 33), *barcbelxa* (n° 38).

Het is ons opgevallen, hoe deze oorkonde talrijke Romaanse en Merovingiese spellingen en vormen bevat. Laat ons die namen nu eens taalkundig in klassen van naderbij bekijken. We willen dus nu nagaan, door een globaal onderzoek van de spelling van onze namen, welke de oorspronkelijke steller of kopist (Nederlands, Romaans, Merovingies?) van deze oorkonde is geweest en door welke andere kopist ze is overgeschreven.

Eerst en vooral zijn enkele namen uit te schakelen :

1° Omdat ze voor dit onderzoek onbruikbaar zijn : het zijn « kleurloze » namen, d. w. z. ze vertonen die vorm zowel in Rom. als Nlse teksten uit de IXe, X^e, XIe eeuw, zonder dat er iets bepaalds dus omtrent taal, plaats en tijd er uit te halen valt : *gertrud*, *testrebatensis*, *brabantinse*, *tessandria*, *berta*, *jda*, *fura*, *tenera*, *braina* ;

2° Verder de volgende, waar we in geen opzicht uit wijs kunnen : *gislebrertruoz* (n° 15), *huoltena* (n° 28), *beritgia* (n° 33), *barcbelxa* (n° 38), *norebache* (n° 45), *struona* (n° 62), *breuelant* (n° 66) ;

3° Als blijkbare schrijffouten vanwege de XVe eeuwse skribent : *c* voor *t* in *Liechardus* (n° 6), *thiecbaldj* (n° 50), *Liucolfus* (n° 71) ; *vam* voor *wan* : *vamboldus* (n° 24) ; *v* voor *b* : *vecchensela* (n° 30), *vnezefelt* (n° 61) ; *miatrebache* (n° 35) ; *fluuio ippingohaim* (n° 57) ; *in* voor *m* : *adelelmus* (n° 37) ; *gerselre* (n° 64) ; *barcbelxa* (n° 38) ; misschien ook *robertus* voor *rotbertus* (n° 54). Enkele van deze laatste mogen we dus in hun gerekonstrueerde vorm gebruiken : **Liethardus* (n° 6) ; **Thietbaldi* (n° 50) ; **wanboldus* (n° 24) ; **becchensela* (n° 30) ; **adelelmus* (n° 37). — Daarmee hebben we reeds veel, voor ons waardeloos, materiaal uit de weg geruimd. Wat leert ons de rest?

Een goed deel staat opgetekend in een archaïsties-merovingiese spelling : *haim*-namen als : *gingolonham* (n° 7) ; *hathaim* (n° 21) ; *ippingohaim* (n° 57) ; *jdrengoham* (n° 32) ; *berechaim* (n° 42) ; *bache*-namen als : *iatrebache* (n° 35) ; *cortbace* (n° 36) ; *norebache* (n° 45) ;

-ald-vormen als : *huotelbaldus* (n° 29) ; **thietbaldj* (n° 50) ; *haldenacha* (n° 40) ; *regenaldus* (n° 58), naast andere op -old : zie verder ;

Klinkers als in *helisquindae* (n° 27) ; *herigaudus* (n° 20) ; *gislobertus* (n° 39) ; *gingolonham* (n° 7) ; *ippingohaim* (n° 57) ; *jdrengoham* (n° 32) ; *miatrebache* (n° 35) ;

De verlatijnste uitgangen : *regenarius* (n° 1) ; *hadebrandis* (n° 19) ; *ricburgis* (n° 60) ; *adelardis* (n° 41).

Geromaniseerde en romaanse namen zijn : *hasbaniensi* ; *Rodulphus* (n° 8), *rothardus* (n° 47), *roculfus* (n° 44) (*r = hr*) ; *Harnulfus* (n° 51) ; *Herigaudus* (*gaud* : n° 20) ; *Honolfus* (n° 26,46), *huotelbaldus* (n° 29), *harnulfus* (*h* : n° 51) ; *guiardus* (n° 53), *goismar* (n° 68), *helisquindae* (n° 27 : *gu = w*) ; *ippingohaim* (n° 57 : *i* voor *e*) ; misschien *ribuarensi* (n° 61 : *b* voor *p*).

Als echt Nederlands mogen dan gelden : **Liethardus* (*ie, t*, n° 6) ; **Thietbaldi* (*th, ie, t*, n° 50) ; *rotboldus* (n° 11), **vamboldus* (n° 24 : *bold*) ; **adelelmus* (n° 37), *adelardis* (n° 41 : *adel*) ; **Lietgardus* (n° 56) ; **becchensela* (n° 30), *bruocsella* (n° 59), *merbeccam* (n° 67 : *ä*) ; *berechaim* (n° 42 : svarabhaktiese *e?*) ; *honolfus* (n° 26), *wolfrerus* (n° 31 : *o* ; -*erus*) ; verder namen als : *Lentlo* (n° 9), *Sigefridus* (n° 12) ; *hadebrandis* (n° 19) ; *galandus* (n° 34) ; *hermanno* (n° 52) ; *geua* (n° 54) ; dan : *regennaldus* (n° 58 : *n + w*) ; *bruocsella* (n° 59), *huoltena* (n° 28), *huotelbaldus* (n° 29), *struona* (n° 62) (*ou*) ; *spiesant* (n° 65), *breuelant* (n° 66 : *t*).

Het bevreedt ons hoe echt-Nederlandse woorden gedeeltelik of in hun geheel naast Romaanse en Merovingiese vormen voorkomen. Hoe is dat te verklaren? Want van

een steller, hoe slordig hij ook zij, mogen we toch meer homogeneiteit verwachten, dan er hier is ; ofwel is de overgrote meerderheid der namen Nederlands, of Romaans of Merovingies. Hybridiese vormen als *thietbaldi*, *huotelbaldus*, *regennaldus*, *regenarius* zijn toch niet normaal : de opsteller van onze akte, hij zij een Romaan of een Nederlander, zal toch niet hybridiese vormen als *thietbaldus*, die in hun eerste deel Nederlands, in hun tweede Merovingies-traditioneel zijn, hebben neergeschreven : dan komt de schuld op de rekening van de kopist neder.

Welnu, me dunkt dat een zuiver Nederlandse vorm **Thietbold* gemakkelijker en natuurliker een traditionele vorm *Thietbald* zal krijgen, dan omgekeerd een verouderd **Theodbald* in *Thietbald* zou verjongd worden : want iemand die zo fijn van oor en zo kies van taalgevoel is om een oudere vorm *Theod* in *Thiet* te verjongen, zou ook wel *bald* in *bold* veranderd hebben, zoveel te gauwer als er elders werkelijk vormen op *-bold* in onze oorkonde voorkomen : *rotboldus*, *vamboldus*.

Dezelfde redenering dringt zich op voor volgende namen, waar het eerste deel Nederlands is, het tweede daarentegen een traditioneel of Latijns staartje wordt : *regenarius*, *regennaldus*, *hadebrandis*, *berechaim*.

Gewoonlik werden de namen der oorkonden in latere eeuwen door de kopisten verjongd : hier heeft in zekere zin het tegengestelde plaats gegrepen : de namen werden in hun tweede deel naar een meer bekende, traditionele spelling genormaliseerd.

Iemand die *thiet-*, *liet-*, *adelelmus*, *adelardis*, *regen-*, *wolf*, *bold*, *sela* zou verjongen, zou hetzelfde gedaan hebben met *-bace*, *haim*, *bald*, *gaudus*, *-ulphus*, *goismar* enz. Daarentegen is 't gemakkelijker heel koerante en gewone, bekende, klassieke, voor de kopist tot suffiks geworden vormen op *-bald*, *haim*, *-erus* een traditionele kleur te

geven dan aan een eerste lid van een samenstelling : daarom ook vinden we *regen* en niet *ragan*, *liet* en niet *leod*, *thiet* en niet *teod*, *huotel*, *adel* enz. Uitzondering echter voor *rot* (*rotboldus*, *rothardus*) en *roculfus*.

We moeten nu echter natuurlijk niet denken dat al de namen eens Nederlands zouden geweest zijn en daarna anders gespeld, want onze oorkonde gaat immers oorspronkelijk van de Nijvelse abdij uit en de namen betreffen personen en goederen uit ver verspreide landen.

Het is dus goed met de geografiese verspreiding van de namen rekening te houden.

In de Waalse streek bevinden zich dan alleen als Romaanse namen : *Guiardus* (n° 53), op fluuio trer (aan de bron der Dijle) (n° 53); *herigandus* (n° 20), te Hathaim (Baisy-Thy); daarentegen in de Vlaamse de volgende germaniseerde Nederlandse : *huotelbaldus* (Bekkerzeel, n° 29), *regennaldus* (n° 58, Brussel); *Honolfus* (n° 26, Teisterband; n° 46, Gooik); *hadebrandis* (n° 19; Dijle); *helisquindae* (n° 27; Teisterband).

Deze Nederlandse in de Waalse streek : *Sigefridus* en *rotboldus* (? n° 11 : luponio); *adelardis* (n° 41 : Sambra); *geua* (n° 54 : hainau), *lentlo* (n° 9).

Gingolonham (n° 7); *ippingohaim* (n° 57); *jdrengoham* (n° 32); *iatrebache* (n° 35); *norebache* (? n° 45); *haldenacha* (n° 40) liggen ook in de Vlaamse streek. Bij deze namen echter valt hun beslist archaïsties uitzicht in hun geheel op, zodat men zich terecht mag afvragen, of een tiende eeuwse kopist niet alleen *haim* zou hersteld hebben, maar ook de *o* (*ingo*), *ia*, *al*, dus het hele woord? Dat lijkt me weinig waarschijnlijk, zoveel te meer als die namen naast jongere persoonsnamen voorkomen, die juist in bewuste plaatsen de schenking doen : *liethardus* (n° 6) in *gingolonham* (n° 7); *wolfreus* (n° 31) in *jdrengoham* (n° 32);

lietgardus (n° 56) in *ippingohaim* (n° 57); *roculfus* (n° 44) in *norebache* (n° 46). — In *haldenacha* (n° 40) echter *gislobertus* (n° 39).

Als we dan bedenken :

1° Dat onze orkonde zuiver Romaanse (1) namen in Romaanse streken bevat : *aisna* (n° 3); *audricia* (n° 5), *villaro* (n° 4), *luponio* (n° 13), *tongrinas* (n° 17), *petrosowado* (n° 23), *culiaco* (n° 43), *hainaru*, *hayna* (n° 55), *braina*;

2° Twee verromaanse Nederlandse of Germaanse namen in Romaanse streken : *Guiardus* (n° 53) en *herigaudus* (n° 20);

3° Vijf Nederlandse namen in Romaanse streek : *Sigefridus* (n° 12), *rotboldus* (n° 11), *adelardis* (n° 41), *geua* (n° 54), *lentlo* (n° 9);

4° Verromaanse Nederlandse namen in de Vlaamse streek : *rodulphus* (n° 8), *hadebrandis* (n° 19), *honolfus* (n° 2 6,46), *huotelbaldus* (? n° 29), *roculfus* (n° 44), *helisquinda* (n° 27), *goismar* (n° 68);

5° Nederlandse namen in de Vlaamse streek : *Liethardus* (n° 6), *Vamboldus* (n° 24), *becchensela* (n° 30), *lietgardus* (n° 56), *bruocsella* (n° 59), *merbecca* (n° 67), *struona* (n° 62), *huoltena* (n° 28) enz.);

6° Dat enkele namen beslist in hun geheel archaïsties-merowingies zijn en wellicht niet gedeeltelik een ouder uitzicht hebben gekregen, welke namen voorkomen naast andere tiend-eeuwse of nog jongere (*rot-*, *roc-*);

7° Dat de orkonde oorspronkelijk van een Waalse abdijs uitgaat die door de Hl. Geertruid, († 664), dochter van Pepijn van Landen, in de loop der VIIe eeuw werd gesticht, dus ten tijde der Merovingers;

Bijgevolg : dat in onze orkonde zuiver Romaanse en echt Nederlandse namen voorkomen, naast verromaanse

(1) En Keltiese?

Nederlandse, en archaïsties-merovingiese naast jongere tiend-eeuwse, dan moeten we wel besluiten dat bewuste oorkonde, daar ze maar een bevestiging van bezittingen is, geen schenking, samengesteld werd naar in geografies en chronologies opzicht verschillende « Vorurkunden » (1).

Behalve de invloed van de abdij zelve, hebben de namen dan nog die van de Maastrichtse kanselarij ondergaan. Alhoewel we de naam van de cancellarius kennen : *Lindolfus* (953-967 ; van 968 af bisschop van Osnabrück, cf. BRESSLAU, *Urkundenlehre*, I, 320). doet het niets ter zake, daar de cancellarii nooit zelf de oorkonden schreven, wel lager staande scribenten (o. c. 277-278). — Eindelijk werden sommige namen nog door de XVe eeuwse afschrijver verknoeid.

En aldus beschouwd blijkt de zgz. ingelaste lijst van redaktie B wel geen interpolatie, maar is A wel een verkorte tekst van B.

Op een laatste konkluzie zou ik echter nog de lezer willen attent maken. Uit degelijke Nederlandse spellingen als *Liethardus* (n° 6), *Thietbaldus* (n° 50) ; *-boldus* (n°s 11, 24) ; *adel* (n°s 37, 41) ; *-sela* (n°s 30, 59) ; *becchen* (n° 30) ; *merbecca* (n° 67) ; *uo* (n°s 28, 29, 59, 62) ; *regennaldus* (n° 58) ; alle in Brabant, Limburg of Noord-Brabant, blijkt dat, niet alleen in Vlaanderen (« Gent »), maar ook wel in Brabant in de X^e eeuw het Nederlands geschreven werd, er altans een Nederlandse spelling voor eigennamen bestond. — Zo iets vermoedt wel iedereen, maar bewezen is het nog niet.

(1) Ten gevolge van de orde, waarin de plaatsnamen elkaar in onze akte opvolgen en waardoor talrijke plaatsen groepsgewijze in dezelfde streek vermeld werden, zou men geneigd kunnen zijn achter die geografiese orde, dus groeperingen, de verschillende Vorurkunden te willen zoeken, maar in verband met onze gebrekkige kennis van de politieke geografie der X^e eeuw blijkt zoo een orde niet afdoend genoeg om een duidelijk en ernstig besluit te trekken : dat werk laat ik aan de historici over,

BESLUIT.

Als positieve, nieuwe resultaten onthouden we :

1° Onder de persoonsnamen : *Liethardus* en *Thietbaldus* voor *Liechardus* en *Thiecbaldus*. *Hillinus* was niet de neef van *Liechardus* (*contra* : VDK. II, 107). *Hillinus* (n° 14) schijnt een tamelijk verbreide naam in de XIe eeuw te zijn. *Hachinda* (n° 16) zal wel, zoals Fm. geraden had, *Hagwinda* zijn. *Helisquinda* (n° 27) is *Heilswind* (*contra* : Fm. 1617 : *helis* + *winda*). De naam *Galandus* (n° 34) door prof. Mansion (OGN. 26) gevonden is dus meer bekend. *Adelelinus* (n° 37) is een verschrijving voor een gewone *Adelhelm*. Een naam voor welke tot hier toe (Fm. 1024) geen oude bewijsplaatsen zijn gevonden, maar die toch goed Germaans is en nog bestaat, is *Wismar* : *Goismar* (n° 68). — *Guiard* (n° 53) met *Goismar*, tonen hoe sterk de Germ. namen onder Romaans-sprekenden in zwang waren.

2° Onder de plaatsnamen werden voor goed geïdentificeerd : *Lentlo* met Lillois (arr. Nijvel, n° 9) ; *Petrosowado* met Perwez (ibid., n° 23) ; *Fura* met Tervuren (arr. Brussel, n° 25) ; *Huoltena* met Holten (arr. 's Hertogenbosch, prov. Noord-Brabant, n° 28?) ; *Vecchensela* met Bekkerzeel (arr. Brussel, n° 30) ; *Miatrebache* met Etterbeek (ibid., n° 35) ; *Cortbace* met Corbais (arr. Nijvel, n° 36) ; *Norebache* is niet Nodebais (*contra* VDK. II, 106 ; n° 45) ; *Gaugiaco* met Gooik (arr. Brussel, n° 49) ; *Vnezefeld* met Binsfeld (bij Düren, Rijnprovincie, n° 61).

Elsene, April-Mei 1930.
